

СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН ТА МІСЦЕ В НИХ НЕДЕРЖАВНИХ ВНЗ

Добрянський І.А.

На підставі аналізу Концепції модернізації російської освіти на період до 2010 р., а також публікацій провідних російських дослідників проблем розвитку національної системи освіти, і, зокрема, її недержавного сектору, у статті робиться спроба визначити місце і роль приватних вищих навчальних закладів у структурних трансформаціях російської вищої школи.

Ключові слова: система освіти Російської Федерації, модернізація, приватні вищі навчальні заклади.

На основании анализа Концепции модернизации русского образования на период до 2010 г., а также публикаций ведущих российских исследователей проблем развития национальной системы образования, и, в частности, ее негосударственного сектора, в статье делается попытка определить место и роль негосударственных высших учебных заведений в структурных трансформациях российской высшей школы.

Ключевые слова: система образования Российской Федерации, модернизация, частные высшие учебные заведения.

On the basis of analysis of Conception of modernisation of Russian education on the period of to 2010 p., and also publications of the leading Russian researchers of problems of development of the national system of education, and, in particular, her non-state to the sector an attempt to define a place and role of private higher educational establishments in structural transformations of Russian higher school is done in the article.

Keywords: system of education of Russian Federation, modernisation, private higher educational establishments.

Постановка проблеми. Процеси оновлення в системі вищої освіти Російської Федерації за останні 10-15 років викликані як світовими тенденціями, так і векторами, окресленими Законом «Про освіту».

Важливим соціальним фактором розвитку вищої (університетської) освіти в умовах жорстокої економічної кризи стало зростаюче прагнення російських громадян до здобуття вищої освіти, яке, власне, і стало ключовою передумовою збереження мережі державних ВНЗ, а також відкриття нових, у тому числі приватних. Основні завдання оновлення вищої освіти мають насамперед соціальну спрямованість і сформульовані в Концепції модернізації російської освіти на період до 2010 р.: оновлення змісту вищої освіти і підвищення її якості; рівність доступу до освіти; формування ефективних механізмів трансляції соціального замовлення системі вищої освіти; розширення участі суспільства в управлінні освітою. Сформульовані завдання корелюють з існуючими проблемами.

Аналіз досліджень і публікацій. На думку президента Російського союзу ректорів академіка РАН В. Садовнича, через різні причини з початку 1990-х років в російському суспільстві сталися значні втрати у галузі вищої освіти і науки за такими основними напрямками:

- втрата наукових кадрів і досить високого в радянський період статусу професора і вченого;

- різке скорочення припливу на кафедри здібної молоді (середній вік професорів і викладачів ВНЗ Росії – близько 60 років, а в університетах США, для прикладу, – 40-45 років);

- зниження якості освіти, що стало причиною сумнівів світової спільноти у високому рівні кваліфікації основної маси випускників російських ВНЗ;

- невіправдано високе зростання числа університетів та інших ВНЗ (сьогодні в Росії більше 3200 недержавних ВНЗ, їх філій та відділень державних вищих навчальних закладів), яке аж ніяк не поліщило якості освітнього процесу і кваліфікації випускників;

- проблематичність доступності якісної освіти, коли частка платної освіти в державних ВНЗ досі зберігає тенденцію до збільшення, що у багатьох викликає сумніви в отриманні безкоштовної освіти у престижних університетах;

- наростаючий процес невідповідності попиту і пропозиції фахівців з багатьох напрямків і спеціальностей на тлі стрімкого зростання чисельності студентів ВНЗ (на 10 тисяч населення – 410 студентів) і неузгодженості з випусками системи середньої спеціальної освіти, тобто значна неструктурованість освіти в цілому;

- зниження наукового рівня та практичного значення дисертаційних досліджень на тлі зростання кількості аспірантів і зниження частки випускників, які захистили дисертації (Цит. за: [3, с.143]). Ці позиції поділяють й інші дослідники: А. Березовський, В. Борисов, В. Веніамінов, В. Зернов, І. Льїнський, С. Плаксії.

Однією з серйозних проблем є демографічні зміни. З 2004 року існує ситуація поступового зменшення кількості випускників середніх шкіл (за розрахунками ця тенденція буде визначати ситуацію впродовж 12 років: з 1 млн 360 000 осіб у 2003 році до 715 тисяч у 2015 році [1, с.58]). У зв'язку з такими різкими демографічними змінами слід оцінити можливості залучення позабюджетних коштів у ВНЗ, технікуми і коледжі, проаналізувати роль і масштаби недержавного сектора вищої освіти.

Постановка завдання. Завданням статті є спроба визначення місця і ролі приватних вищих навчальних закладів у структурних трансформаціях російської вищої школи, які відбуваються впродовж останніх двох десятиріччів.

Виклад основного матеріалу. За останні півтора-два десятиріччя російська вища школа зазнала і продовжує зазнавати значних трансформацій, головна з яких полягає в тому, що освіта все більше і більше стає товаром, який циркулює на ринку освітніх слуг, і вже розглядається не стільки як сукупність навичок, відносин і цінностей, потрібних для виконання громадських обов'язків і ефективною участі в зростанні добробуту суспільства, скільки (і більшою мірою) як товар, що поставляється і дозволяє сформувати «систему навичок», якими можна скористатися на ринку або створювати щось таке, що захочуть придбати (продати) багатонаціональні корпорації, академічні

інститути, які трансформувалися в підприємницькі структури, або будь-які інші провайдери.

Звичайно ж, такий стан речей є проявом глобалізації, утворення світового ринку освіти, об'єктивні процеси якого не можуть не позначатися і на університетській освіті. Тотальна «товаризація» може стати руйнівною, бо освіта забезпечує не тільки економічне зростання, а й збереження та розвиток культури, громадянського суспільства, розуміння минулого, демократичних цінностей і можливостей національного розвитку, які визначаються не стільки товарними властивостями, скільки національним культурним потенціалом.

Таким чином, коли ми сьогодні говоримо про надання університетом (ВНЗ) певних освітніх послуг, то мова йде про дуже специфічний товар, якість якого, підкоряючись законам ринкової конкуренції, характеризується (але далеко не вичерпується) такими основними показниками: підготовленістю професорсько-викладацького персоналу та його участю у науково-дослідній роботі; якістю освітніх стандартів і програм; довузівською підготовкою абітурієнтів; організацією навчально-виховного процесу: рівнем розвитку матеріально-технічної бази.

За останні два десятиріччя становлення та розвитку ринкових відносин трансформація російської вищої освіти, як вважають аналітики [1-3], може бути представлена наступними характеристиками.

Поступово відновлюється престижність професій, що вимагають вищої освіти, спостерігається зростання конкурсів серед абітурієнтів та чисельності студентів за всіма формами навчання.

«Постарів» професорський корпус і відбувся значний відхід молодих викладачів зі сфери освіти в інші, більше забезпечені матеріально, сфери діяльності. В той час, як контингент студентів зріс вдвічі, чисельність науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації - тільки на 15%. Певний приріст навчального навантаження забезпечується аспірантами і сумісниками, що досить негативно позначається на якості підготовки фахівців [2, с.97].

Істотно зросла потреба у підвищенні кваліфікації та перепідготовці. У багатьох ВНЗ спостерігається зростання кількості заяв від академічно успішних студентів з приводу надання можливості одночасного опанування інших спеціальностей.

Вища освіта, з одного боку, стає масовішою (світова тенденція), на що орієнтована більшість ВНЗ Росії, з іншого боку, ця ж тенденція супроводжується функціональним безробіттям, коли без відповідної (ринком затребуваної) якісної підготовки людині не знаходиться місця, що породжує проблему «вміння вчитися» як найважливішої компетенції суб'єкта.

Потреба в елітній освіті не тільки не зникла, але ще більше зросла, що виражається в розширенні підготовки фахівців у провідних університетах Росії, в яких фундаментальність освіти – не данина ринку, а гарантія якості вищої освіти та компетентності у багатьох галузях професійної і загальнокультурної сфер життя.

Виникли своєрідні фактичні «ножиці» між якістю масової і елітної професійної освіти (при зростаючому ринковому попиті на останню), ліквідація яких потребує значного фінансового та кадрового потенціалу, що на сьогоднішній день дуже проблематично. У цій ситуації очевидна необхідність

продовження переходу всієї системи вищої освіти до багатоступеневої підготовки.

Концепція модернізації вищої освіти в Росії передбачає і структурні перетворення в нових умовах ринкових відносин: формуються федеральні дослідницькі університети, університетські комплекси, які можуть забезпечити державну політику у сфері пріоритетних напрямів розвитку освіти, науки, техніки і технологій.

Усвідомлення важливості і необхідності використання нових комп'ютерних інформаційних технологій як найважливішого засобу досягнення в сучасних соціально-економічних умовах головної мети стратегічного планування університету: забезпечення статусу національного та регіонального центру науки, культури та освіти.

Сформувалися чотири основні моделі (типи) вищого навчального закладу: науково-дослідницькі університети (столичні університети, ВНЗ, інтегровані з великими науково-дослідними структурами, провідні університети великих регіонів); навчально-дослідні ВНЗ (більшість регіональних класичних університетів й академій) - найпоширеніший на сьогодні тип ВНЗ, на який припадає основний обсяг підготовки фахівців; ВНЗ, які орієнтуються на пріоритети інтересів споживача, в основному освітніх послуг (галузеви ВНЗ, недержавні навчальні заклади, що обслуговують поточні потреби платоспроможного населення, а також реалізують у великих обсягах програми другої вищої освіти без створення відповідних кафедр і наукових лабораторій); навчальні комплекси вищої професійної освіти, орієнтовані на міждисциплінарне навчання (коледжі, що реалізують модель безперервної освіти і беруться за освоєння вузівських програм професійної освіти). У практиці університетського життя, для якої характерна організаційно-фінансова нестабільність, як правило, використовується поєднання вказаних вище моделей, що дозволяє краще пристосовуватися до мінливих умов.

В умовах зниження державного фінансування університети змушені коригувати свою діяльність у бік ринку освітніх послуг для реалізації власного сталого фінансування, що призводить до змін самої концепції державного освітнього закладу, коли значна кількість ВНЗ по суті стає підприємствами освітнього бізнесу.

Оцінюючи трансформації вищої освіти як «проблемні», Федеральна програма розвитку освіти в Росії підкреслює: «Збільшення кількості недержавних освітніх закладів усіх рівнів освіти створило проблему необхідності посилення державного та громадського контролю їх діяльності, якості пропонованої освіти. Особливу занепокоєність викликає значне збільшення кількості недержавних вищих навчальних закладів, їх філій, які не мають необхідної навчальної бази і професорсько-викладацьких кадрів. Періодичність атестації освітніх установ раз у п'ять років не дає достатньої гарантії забезпечення якості освіти» [2, с.125].

За даними Держкомстату Росії на рубежі століть у розвитку вищої освіти спостерігався своєрідний «студентський бум»: чисельність студентів у Російській Федерації з 2612800 в 1993/94 навчальному році зростає до 4741400 в 2000/2001 навчальному році, тобто в 1,82 рази. Зауважимо, що кількість студентів державних ВНЗ тоді збільшилася в 1,68 рази, а недержавних - в 6,73 рази.

Причому, при загальному зниженні бюджетного фінансування в 2000-2001 навчальному році, 53,5% студентів прийшли навчатися у державні та недержавні ВНЗ на платній основі [1, с.86].

За даними моніторингового дослідження Інституту міжнародних зв'язків (м. Єкатеринбург), проведеного серед студентів старших курсів чотирьох державних і трьох недержавних ВНЗ (770 осіб), 66,6% респондентів вибрали б державний ВНЗ, а 13,5% - недержавний; престижність свого ВНЗ підтримали 76, 8% студентів державних ВНЗ і 52,4% недержавних (Цит. за: [3, с.177]).

Ці факти свідчать про сталість тенденцій розвитку вищої освіти:

- зростання привабливості вищої освіти в цілому;
- рейтинги державних ВНЗ залишаються традиційно вищими, ніж недержавних;
- при загальній престижності навчання і в недержавному ВНЗ, перевага (традиційно) надається державному.

Більш диференційоване ставлення студентів проявляється з приводу якості здобутої освіти в державних і недержавних ВНЗ в умовах ринку праці за кількома блоками: загальні умови організації навчального процесу (якому ВНЗ в більшій мірі притаманні такі риси як гнучкість і динамічність реагування на зміни попиту на ринку спеціалістів); висока якість підготовки фахівців; інноваційний підхід у навчанні; наближення навчального процесу до запитів студентів; комфортність умов для навчання, занять спортом, дозволя, позааудиторних заходів; розвиток наукових досліджень.

На думку студентів, недержавні ВНЗ краще орієнтуються в ситуації на ринку праці, швидше реагують на запити споживачів освітніх послуг, але відстають за таким параметром, як «умови для занять спортом, проведення позааудиторних заходів»; в державних ВНЗ краще організована науково-дослідницька діяльність.

В цілому ж практика розвитку всієї системи вищої освіти Росії за останні 15 - 20 років підтверджує зближення позицій державних і недержавних ВНЗ за такими параметрами: регламентація змісту освіти одним і тим же освітнім стандартом; загальні форми контролю та оцінки (ліцензування, атестація, акредитація); можливість участі недержавних ВНЗ у конкурсах на підготовку тих чи інших фахівців за державним замовленням.

Висновки. На нашу думку, магістральний напрямок розвитку структури і якості російської вищої освіти — на шляху раціонального поєднання здорової конкуренції системи державних ВНЗ з недержавними вищими навчальними закладами, які динамічно розвиваються в умовах ринку освітніх послуг, що гарантує можливість досить повноцінного вибору у здобутті вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аналитический обзор состояния и международных тенденций развития систем образования №8 (апрель-июнь 2004 г.) / Центр проблем развития образования Белорусского государственного университета. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [//http:// www.charko.narod.ru](http://www.charko.narod.ru)

2. Прогноз развития высшего образования в России: 2009-2011 гг. / Под ред. Т.Л. Клячко [Текст] — М. : МАКС Пресс, 2009. — 404 с. — (Серия:

«Управление. Финансы. Образование»). – 1000 экз. – ISBN 978-5-317-02715-5.

3. Тапешкина С.А. Тенденции развития высшего образования в России / Материалы XXXVIII научно-технической конференции по итогам работы профессорско-преподавательского состава СевКавГТУ за 2008 год. Том второй. Общественные науки. – Ставрополь : СевКавГТУ, 2009. – 208 с.

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ

УДК: 720.92+378.013+306

Карпова С.М.

У статті розглядаються критерії та показники сформованості художньо-професійної культури майбутніх архітекторів в архітектурному вищому навчальному закладі. Обговорюється поняття «художньо-професійна культура майбутнього архітектора».

Ключові слова: художньо-професійна культура майбутнього архітектора, архітектурна освіта, критерії, показники сформованості художньо-професійної культури.

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ СФОРМИРОВАННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ АРХИТЕКТОРОВ

Карпова С.Н.

В статье рассматриваются критерии и показатели сформированности художественно-профессиональной культуры будущих архитекторов в архитектурном высшем учебном заведении. Обсуждается понятие «художественно-профессиональная культура будущего архитектора».

Ключевые слова: художественно-профессиональная культура будущего архитектора, архитектурное образование, критерии, показатели сформированности художественно-профессиональной культуры.

CRITERIA AND INDICATIONS OF FORMATION OF ARTISTIC-PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE ARCHITECTS

Svetlana Karpova

This article discusses the criteria and indications of formation of a professional artistic culture of future architects in architectural institution of higher education. We discuss the concept of «artistic and professional culture of a future architect.»

Keywords: Artistic and professional culture of a future architect, architectural education, criteria, indications of formation of artistic and professional culture.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку архітектурної освіти пов'язаний зі зміною соціального замовлення на підготовку майбутніх архітек-